

УДК 378:373.3.015.31

Валентина Мелаш,
Анастасія Варениченко

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті проаналізовані сучасні проблеми екологізації культурно-освітнього простору майбутніх педагогів і визначені найбільш значимі концептуальні підходи екологізації культурно-освітнього простору: науковий, системний, ціннісний, культурологічний, нормативний, діяльнісний, коеволюційний, компетентнісний, ноосферний.

Ключові слова: культурно-освітній простір, екологізація, концептуальні підходи екологізації.

Сучасна парадигма української освіти, що ґрунтується на динамічності й альтернативності розвитку педагогічних систем, змушує по-новому дивитись на можливості культурно-освітнього простору майбутнього педагога і обумовлює пошук нових підходів до його створення й ефективного функціонування. Сьогодні екологізація культурно-освітнього простору зумовлена суспільними потребами, вона ставить завдання надати культурно-освітньому простору екологічного спрямування, яке полягає у посиленні еколого-світоглядних орієнтацій освіти майбутніх педагогів: екологізація усієї сукупності знань про навколишній світ, екологізація свідомості, тобто усвідомлення своєї ролі у взаємовідносинах з усім навколишнім світом та цілеспрямовану діяльність в соціумі.

У зв'язку з цим стала зрозумілою необхідність визначення концептуальних підходів до екологізації культурно-освітнього простору майбутніх фахівців педагогічного напрямку.

Значна кількість робіт присвячена розкриттю функціонування культурно-освітнього простору з позиції різних підходів: *аксіологічного* (О. Бондаревська, Л. Виготський, В. Ликова, В. Селіванов, Н. Сергєєв, Д. Ельконін, І. Якиманська), *культурологічного* (А. Арнольдів, О. Бондаревська, Ю. Вишневецький, Л. Коган, Е. Орлова, І. Приходько), *системного* (В. Боднар, А. Бондаревська, В. Гінецинський), *синергетичного* (Б. Гершунський, В. Заболотський, О. Князева, З. Курдюмов, І. Пригожин, Н. Селіванова), *ноосферного* (М. Згуровського, М. Багрова, М. Булатова, К. Малєєва та інших).

Незважаючи на досить значний доробок науковців у підходах до формування культурно-освітнього середовища особистості, обрана нами

проблема розроблена недостатньо повно. Потребує більш широкого вивчення питання концептуальних підходів до екологізації культурно-освітнього простору.

Мета нашої статті полягає у визначенні концептуальних підходів екологізації культурно-освітнього простору ВНЗ педагогічного профілю.

Сьогодні в науці існують різні тенденції та підходи до застосування терміна «простір»: глобальний освітній простір, єдиний освітній простір, інтегрований освітній простір, інформаційно-освітній простір, культурно-освітній простір, виховний простір тощо. Кожне із словосполучень є реально існуючим феноменом, яке містить певний перелік елементів, що характеризують певну сферу людської діяльності.

Розглядаючи освіту як можливість реалізації людини в соціокультурному просторі та формування її професійних компетентностей, освітній простір науковці вважають підсистемою соціокультурного простору, де взаємодіють різні інститути та організації, що безпосередньо або опосередковано детермінують процес формування особистості.

Найчастіше освітній простір трактують як певне місце в соціумі, де суб'єктивно задається безліч відносин і зв'язків, здійснюються спеціальні діяльності різних систем (державних, суспільних, особистісних) з розвитку індивіда і його соціалізації. У просторовому вимірі тісно взаємодіють освітній та культурний простори особистості.

Провідною ознакою сучасного освітнього простору є його відкритість, саме відкрита система освіти має підвищену здатність до прогресивного розвитку засобами її «самозаплення» передовим досвідом, що формується під впливом постійно зростаючих потреб суспільства і людини.

Реформаційні процеси в освіті, зокрема її професійне утворення, є сферою, яка найбільше, на нашу думку, підлягала модернізації та оптимізації.

Актуальність дослідження проблеми екологізації культурно-освітнього простору обумовлена насамперед потребами виховання екологічно-свідомої особистості, здатної імплементувати екозберігаючі технології у ставленні до природи, суспільства, культури і людини.

Для екологізації культурно-освітнього простору в вищій школі потрібна концентрація зусиль учених і практиків на засадах комплексної психолого-педагогічної і методичної розробки умови формування екологічної відповідальності на засадах гуманізації освіти з метою формування пріоритету збереження усіх форм життя; активізація екологічного руху; застосування знань у практичній діяльності як елемента екологічного мислення; подоланні невідповідності між знаннями, свідомістю, емоціями, ставленням і діяльністю [2, с. 296].

Головна мета екологізації освіти – формування відповідного світогляду екологічної свідомості та екологічного мислення.

Для вирішення екологічних проблем потрібні нові форми і методи екологічної освіти, адже, як показує досвід, гасла, лекції, наукова популярна література є недостатніми для формування активного екологічного мислення. Необхідно «повернутися до природи» у сенсі вражень, усвідомити неподільність з нею, що є завданнями більш складними, ніж розробка теоретичних засад.

Треба усвідомити, що до природи не можна ставитися утилітарно-егоїстично, як до об'єкту, її необхідно сприймати як самоцінність і розуміти як суб'єкт.

Слід починати опрацювання філософських основ екологічної освіти з використання надбань ментально зорганізованого досвіду українського народу, сучасного інноваційного педагогічного досвіду, накопиченого у нашій країні і за кордоном.

Вкрай важливо усвідомити роль і значення екологізації культурно-освітнього простору у забезпеченні соціально політичної та екологічної стабільності, національної безпеки держави [3, с. 183].

Розробка концептуальних підходів до екологізації освіти в ВНЗ вимагає науково-методологічного осмислення. У цьому разі доцільно звернутися до позиції Б. Гершунського, за якою «саме підхід до визначення усіх компонентів навчально-виховних систем уособлює усі орієнтири реалізації відповідних доктрина освіти. Безумовно, і сам підхід може бути не єдиним, він припускає і навіть передбачає альтернативність у використуванні освітніх стратегій» [1, с. 200].

Грунтуючись на теоретичних положеннях, що визначають сутність і значення екологізації культурно-освітнього простору на сучасному етапі та репрезентуючи їх на систему професійної освіти з урахуванням її особливостей та потреб, із багатьох підходів вважаємо за доцільне відокремити такі, що відіграють провідну роль. У нашому розумінні такими підходами є:

– науковий – охоплює провідні теорії, поняття, закономірності, що характеризують і зумовлюють відносини та взаємодії у системі «людина-природа-суспільство». Використання цього підходу означає, що екологічні знання, яких набувають учні, мають бути науковими, заснованими на перевірених наукою і практикою положеннях. В той же час виникає низка проблем, одна з перших полягає у великій кількості наукової інформації, яка дедалі частіше випереджає можливості навчання;

– системний підхід – дозволяє екологічну освіту в ВНЗ брати до уваги як елемент або складову системи неперервної екологічної освіти; на його засадах відбувається прийняття рішень в процесі проектування, впровадження і керування педагогічними системами взагалі і екологічної освіти зокрема;

– ціннісний підхід – ґрунтується на формуванні духовних, теоретико-пізнавальних передумов, морально-етичного ставлення до

навколишнього середовища як у професійній діяльності, так і у повсякденному житті;

– культурологічний підхід – розглядає екологічну освіту як результат культурного-історичного розвитку людства у контексті єдності гуманітарного і природничо-наукового знання; передбачає побудову екологічної освіти на засадах наступності, збереження і накопичення традицій та історичного досвіду екологічних традицій українського народу;

– нормативний підхід – спрямований на засвоєння і впровадження системи екологічних норм, законів, приписів, правил щодо діяльності і поведінки кожної особистості як громадянина взагалі, так і фахівця зокрема;

– діяльнісний підхід – полягає у формуванні практичних вмінь екологічної діяльності (професійної і побутової); передбачає створення таких умов, коли учням не просто передаються певні екологічні знання, за допомогою усієї системи традиційних і нетрадиційних педагогічних технологій моделюється, відтворюється зміст реальної діяльності людей у природі і суспільстві;

– коеволюційний підхід – ґрунтується на розумінні людством, що забезпечити своє майбутнє воно повинне не лише змінюючи біосферу, пристосовувавши її до своїх потреб, але і пристосовуючись до об'єктивних вимог природи.

Саме коеволюційний перехід системи «Людина – біосфера» до стану динамічно стійкої цілісності, симбіозу і означатиме реальне перетворення біосфери на ноосферу. Для забезпечення цього процесу людство повинне слідувати, передусім, екологічному і моральному імперативам. Перша вимога означає сукупність заборон на ті види людської діяльності (особливо – виробничою), які багаті безповоротними змінами у біосфері, несумісними з самим існуванням людства.

Другий імператив вимагає зміни світогляду людей, його повороту до загальнолюдських цінностей (наприклад, почуттю поваги будь-якого життя), до уміння ставити над усе не приватні, а загальні інтереси, до переоцінки традиційних споживчих ідеалів і так далі.

На жаль, свідомість людей дуже консервативна і насилу відмовляється від стереотипних уявлень про відношення людини до природи:

– ноосферний підхід – ґрунтується на природовідповідному навчанні та вихованні, яке спрямоване на розвиток синтетичного мислення, цілісного світогляду, екологічної свідомості та духовно-моральної сфери особистості, озброєння її ефективним інструментом для самостійного вибору свого місця в системі «природа-суспільство», вміннями ставити цілі, вибирати морально-доступні засоби їх досягнення та прогнозувати наслідки своєї діяльності;

– компетентнісний підхід – ґрунтується на формуванні екологічної

компетентності та слугує провідником екологічної культури у змісті професійної освіти, забезпечує реалізацію особистісно-розвивальної функції у технології навчання, створює мотивації для ціннісної орієнтації у навчанні.

Екологічна компетентність пов'язана з набуттям студентами знань про навколишнє середовище (соціальне і природне у їх зв'язку і взаємозалежності), практичного досвіду використання знань для вирішення екологічних проблем на локальному та регіональному рівні; прогнозування відповідної поведінки й діяльності у професійній сфері і побуті.

Потреби у спілкуванні з природою та бажанні брати особисту участь в її відновленні та збереженні.

Таким чином, узагальнюючи погляди на концептуальні підходи екологізації культурно-освітнього простору майбутніх учителів з урахуванням проблем, завдань і реалій сьогодення, можна зазначити, що її провідними завданнями є трансформація технократичного мислення в еколого-орієнтоване, спрямоване на природо-відповідне ставлення до навколишнього середовища в процесі фахової підготовки і у повсякденному житті.

Узагальненою метою екологізації культурно-освітнього простору можна вважати формування екологічної свідомості, екологічного мислення, екологічної культури в процесі соціалізації особистості через культуру, навчання, виховання, самоосвіту, а також досвід життєдіяльності.

При цьому екологізація повинна сприйматися як спільна взаємодія її суб'єктів, дії яких спрямовані на особистий розвиток в умовах зовнішнього і внутрішнього культурно-освітнього простору.

Подальше наше дослідження, вважаємо, буде доцільне у напрямку створення моделі екологізації культурно-освітнього простору майбутнього педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века : учебное пособие для самообразования / Б. С. Гершунский. – изд. 2-е, переработанное и дополненное. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
2. Крисаченко В. С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / Крисаченко В. С., Хилько М. І. – К. : Знання України, 2002. – 598 с.
3. Мелаш В. Д. Безперервна екологічна освіта: теорія і практика : навч.-метод. посіб. / В. Д. Мелаш, В. В. Молодиченко, Т. Д. Олексенко. – Мелітополь : Видавничий будинок ММД, 2012. – 212 с. – (Серія: «Екологічна освіта для сталого розвитку»).